

anders gezegd: dienst in een concentratiekamp was *militaire* dienst, men was er in een permanent *gevecht* gewikkeld met Duitslands vijanden, men verrichtte er een taak die voor Duitslands toekomst van vitaal belang was, men was (die term raakte langzamerhand ingeburgerd) '*Stacheldrahtkämpfer*' ('prikkeldraadstrijder').

Onder de SS-functionarissen en -bewakers van de concentratiekampen zijn er in de vooroorlogse jaren sommigen geweest die hetzij tegen de scholing die zij ontvingen, hetzij tegen de functie die zij moesten uitoefenen, bezwaar hadden; dezulken konden vooral in de eerste jaren zonder moeite ander emplot zoeken of overplaatsing aanvragen. Voldoende vrijwilligers bleven. In september '39 telden de SS-bewakingseenheden ongeveer zeven-duizendvierhonderd man (er waren toen, gelijk gezegd, ca. twintigduizend gevangenen) en hadden voorts de bestaande concentratiekampen: Dachau, Sachsenhausen (mèt Neuengamme en Gross-Rosen), Buchenwald, Mauthausen, Flossenbürg en Ravensbrück, gemiddeld een kampstaf van honderd SS'ers.

Nu willen wij, in het voetspoor van de Franse historicus Joseph Billig, onderstrepen dat de gereglementeerde concentratiekampen zich niet alleen door die reglementering, maar ook nog in een ander opzicht spoedig van de 'wilde' kampen uit de jaren '33-'34 waren gaan onderscheiden: er stond Himmler en zijn medewerkers scherp voor ogen dat men de gevangenen werk moest laten doen waarvan Duitsland, en speciaal de SS, kon profiteren. Dat begon al daarmee dat de nieuwe kampen, ook dus het nieuwe kamp Dachau, met alle erbij behorende SS-gebouwen (van de administratiegebouwen, de kazernes en de kantines, tot de riante villa's voor de hoogste SS-officieren toe), door gevangenen opgetrokken werden. Nadien werd een groot deel van de gevangenen voor werkzaamheden gebruikt ten behoeve van ondernemingen die van het SS-complex deel uitmaakten. Vóór de oorlog werden drie van die ondernemingen opgericht: de *Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH* (productie van granietblokken, bakstenen e.d.), de *Deutsche Versuchsanstalt für Ernährung und Verpflegung* (kweken van specerijen en van kruiden die Himmler als bij uitstek doeltreffende geneesmiddelen beschouwde) en de *Deutsche Ausüstungswerke GmbH* (aanvankelijk louter productie van meubelen).

Van die drie verdient de *Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH* speciale aandacht.

In '35 en '36 hadden Hitlers denkbeelden hoe hij Berlijn kon transformeren tot de in zijn ogen waardige hoofdstad van wat 's werelds sterkste mogendheid moest worden, vaste vorm aangenomen. Nachtenlang had hij er over gesproken met zijn geliefde architect Albert Speer en deze had het ene